

Tillväxt-reflex – Den förutsägbara krisen

När vi i västvärlden ringde in år 2020 kom de första rapporterna upp om ett nytt coronavirus i Wuhan, när kineserna firade Råttans år stod många av deras fabriker stilla och vid det persiska nyåret, då man i Iran skrev år 1399 satt stora delar av världen i karantän.

En oväntad ”nyårssmäll” och något som inte bara innebär mänskligt lidande och en tragedi för de direkt drabbade. Med omedelbar verkan var den ekonomiska tillväxten som bortblåst och i spåren av det rasade efterfrågan på olja, luftkvaliteten blev på många håll dramatisk förbättrad samtidigt som koldioxidutsläppen just nu ser ut att falla i den takt som Parisavtalet kräver.

De samband som fram till förra året gick att notera i en expanderande ekonomin visade sig – inte oväntat – vara sanna också i en krympande ekonomi. Storleken på produktion och konsumtion, förbrukning av fossil energi, miljöbelastning och klimathot följs åt. Både när det går uppåt och när det rasar neråt.

För sju år sedan skrev jag ett kapitel i antologin *Att svära i kyrkan – tjugofyra röster om evig tillväxt på en ändlig planet*. Här återger jag ett utdrag ur detta, en text som i förstone kan tyckas lättviktig i sina liknelser med grisar, kycklingar och rävar. Men jag hävdar bestämt att den har tyngd, inte i första hand för att den nämner ordet pandemi, utan för att den identifierar fundamentala förutsättningar för en växande ekonomi.

Om förändring är det mest grundläggande när vi talar om tillväxt, kommer som god tvåa det faktum att den är *tillfällig*. Både inom biologi och ekonomi förekommer kortare eller längre tidsperioder med tillväxt. En sådan följs alltid av en period där det som har expanderat antingen ligger någorlunda stabilt på en och samma nivå eller krymper ihop. Nedväxt kan i teorin ske på ett lugnt och värdigt sätt, men i praktiken är risken stor att vi går in i ett skede med dramatik och konflikter.

I ett försök att skärskåda drivkrafterna, både när det går uppåt och nedåt, identifierar jag fyra villkor. Alla måste vara uppfyllda under tillväxtfasen och växandet avslutas när någon av dem faller ifrån.

Förutsättning nummer ett – näringstillförseln – är självklar. Inom zoologin handlar det om proteiner, kolhydrater och vitaminer, men även vatten att dricka och luft att andas.

Om mitt första villkor talade om intag beskriver det andra vad som händer i andra änden. För djur som levde i det fria, och även för våra förfäder, var detta inget problem. Mängderna var inte större än att naturen kunde ta hand om dem och de blev del i ett naturligt kretslopp. Inom dagens industriella köttproduktion kan man däremot hitta motbjudande men illustrativa exempel på vad som händer med grisars tillväxt och överlevnad om urin och avföring inte tas om hand.

Nummer tre handlar om att det interna maskineriet ska fungera och vara programmerat för växande. Ett nyfött barn kan få aldrig så mycket modersmjölk, men om matsmältningen är i olag eller om den genetiska koden inte är korrekt programmerad då är växandet i fara.

Till dessa tre är det nödvändigt att lägga frånvaron av yttre hot. För nykläckta kycklingar är tillväxten beroende av mat och vatten, en bonde som håller rent i buren och att de håller sig friska, men allt detta är förgäves om det är hål i staketet och räven kommer in.

Med exemplen från naturen är det inte svårt att dra paralleller till vår civilisation under det förra århundradet. En period med stadigt växande BNP. Näringstillförseln till vårt högteknologiska samhälle mätte man framför allt i kilowattimmar, och utan den fossila energin, billig och så sinnrikt paketerad i form av olja, kol och naturgas, hade vi haft en helt annan värld. De historiska sambanden mellan ökad oljeförbrukning och en expanderande ekonomi indikerar att den ekonomiska tillväxten var lika beroende av denna näring som ett nyfött barn är beroende av sin mammas bröstmjolk.

För hundra år sedan var restprodukterna i form av sot från skorstenar, näringsämnen som rann ut i vattendrag eller ”innovativa” kemiska föreningar inte något allvarligt problem. Naturens läkande krafter upplevdes som oändligt starka, och även om man åstadkom vissa skador var de inte av den kalibern att de hotade det som man – med rätta – upplevde som framsteg och positiv utveckling.

Det tredje villkoret för tillväxt – den interna funktionen – kom under 1900-talet alltmer att knytas till den finansiella sektorn. Med en hundraårig erfarenhet av tillväxt och en övertygelse att denna skulle fortsätta var det både klokt och rationellt att skuldsätta sig. Det var tydligt att både privatpersoner, företag och regeringar hade förstått tillväxtens inbyggda logik: konsumera idag och betala imorgon. Även om det ger en obehaglig känsla i magtrakten går det inte att blunda för att detta var en motor som på ett effektivt sätt drev tillväxtfasen framåt.

När jag analyserar yttre hot, villkor nummer fyra, är det väsentligt att definiera systemgränsen och om jag drar denna kring en nation kan jag se reella risker i form av handelshinder, osund konkurrens från företag som utnyttjar barnarbetare och direkta krigshandlingar. Men med en gräns som omsluter hela den globala civilisationen visar det sig att dessa hot är befriande få och osannolika. Jag tänker på meteoror och illasinnade små gröna varelser, men det skulle även kunna vara pandemier.

Exemplen från biologin visade att tillväxtfasen avslutades när något av dessa fyra villkor – och det räckte med ett enda – inte längre var uppfyllt. Att samma sak gäller för BNP må vara obehagligt, men borde inte vara det minsta kontroversiellt.

Ekonomisk tillväxt är, liksom annat växande, ett övergående fenomen.

År 2020 var det alltså covid-19 som la krokben för tillväxten och den globala världsordningen, men om vi hade klarat oss undan pandemin hade det istället kunnat vara överutnyttjandet av ändliga naturresurser och energibrist (det tydligaste hotet), en miljö och ett klimat som inte klarade trycket (det allvarligaste), eller det finansiella systemet som krackelerade (något som kunnat slå till med blixstens hastighet).

Ingen hade kunnat förutse dagens situation med en global smitta. Den var, i ordets rätta bemärkelse, oförutsedd. Men även om pandemin var en överraskning är det inte liktydigt med att man inte skulle ha förväntat sig det oförutsedda.

Nej, tvärt om så vimlar tillvaron, både i stort och smått, av det oväntade. Även om det inte går att förutse när och hur man drabbas av det oförutsägbara var det hundraprocentigt säkert att världen skulle komma att utsättas för en oförutsedd kris. Det enda osäkra var typen, omfattningen och tidpunkten.

Det motsatt, att den globala ekonomin skulle ha tuffat på utan allvarliga stötestenar, hade varit direkt sensationellt.

- - -

Ulf Danielsson talade i [Tankar för dagen](#) den 14/5 om exponentiell tillväxt hos virus, riskorn och BNP. En dröm eller mardröm som man förr eller senare vaknar upp ur. Hans enda brasklappen var att inte ens en professor i teoretisk fysik med säkerhet kan säga hur det står till med världsrymdens tillväxt.

- - -

Boken *Att svära i kyrkan – tjugofyra röster om evig tillväxt på en ändlig planet* är slutsåld som fysisk bok, men finns som [e-bok](#).

//Stellan Tengroth